

Stor blålibelle *Orthetrum cancellatum*

Rødlistet art

faktaark

Øyestikkeren *Orthetrum cancellatum* er i nyere tid påvist på seks lokaliteter i Norge, men bare på to av disse med sikker formering: Langgangsvannet (en brakkvannssjø) i Arendal og i utløpet av Enningdalselva i Iddefjorden, Halden. Lengre sør og øst i Europa finnes arten gjerne i tilknytning til litt næringsrike dammer og sjøer og ikke sjeldent i brakkvannsområder. Den lille bestanden her i landet fluktuerer antakelig betydelig.

Status
Kategori kritisk truet (CR) på Norsk rødliste for arter 2010.

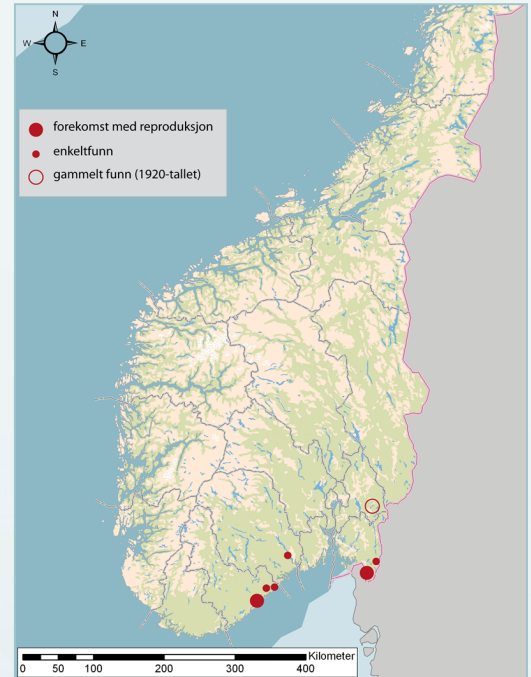
Kjennetegn

Orthetrum cancellatum (Linnaeus, 1758) er den største av øyestikkerne våre av familien Libellulidae. Kroppslengden er omkring 50 mm og vingespennet rundt 78 mm. Arten har en utpreget kjønnsdimorfisme (forskjell på kjønnene): Både hunner og unge hanner er brungule med svarte lateralstriper langs bakkroppen. De ufargete hannene har imidlertid blåpudret bakkropp med svart spiss. Begge kjønn har glassklare vinger med svart pterostigma (vingemerke, ytterst mot vingespissen). Den nærstående *O. coerulescens*, som er noe mindre, har tydelig brunt pterostigma.

Utbredelse

O. cancellatum ble på 1920-tallet påvist ved to lokaliteter i Norge: to eksemplarer ved innsjøen Bjørkelangen i Aurskog-Høland (Akershus) og ett ved Litjern, Laget i Tvedestrand (Aust-Agder). En mente senere at arten var utdødd i Norge, men den ble gjenfunnet, med formering, i 1997, på en ny lokalitet: Langgangsvannet i Arendal (Aust-Agder). I ettertid er *O. cancellatum* påvist gjentakne ganger på denne lokaliteten; den er også blitt gjenfunnet i Litjern i Tvedestrand. Enkeltindivider er dessuten registrert i Risør (Aust-Agder) og i Bamble (Telemark). Øst for Oslofjorden er *O. cancellatum* påvist med formering i utløpsoset av Enningdalselva (Berbyelva) i Iddefjorden (Halden, Østfold), og et enkeltfunn foreligger i Aremark (Østfold).

I Fennoscandia er denne øyestikkeren ellers kjent fra, og er tildels vanlig, i Sør-Sverige og Sør-Finland, samt i hele Danmark. Den er ellers utbredt sør på De britiske øyer, i det meste av Europa og Nord-Afrika og østover i Asia til Kashmir og Mongolia.

Kjente funn av *Orthetrum cancellatum* i Norge.

Biologi

Lengre sør og øst i Europa finnes *O. cancellatum* gjerne i tilknytning til åpne, rene og litt næringsrike sjøer og dammer, og ikke sjeldent i brakkvannsområder, f.eks. langs strendene av Finskebukta. Dette er en dyktig flyger og en pionérart, som plutselig kan dukke opp på nye steder, og bestandene kan ofte svinge betydelig fra år til år.

De kjønnsmodne insektene lever i nærheten av vann, og hannene patruljerer og forsvarende temporære territorier på 10-50 m langs bredden, fra midten av juni til august. Fra sin faste utkikkspost, sittende på en stein eller på en kvist, gjør hannen plutselige utfall mot enhver inntrenger. Og rett som det er kan han sees i raskt driv ut over vannet idet han jager bort andre hanner av egen art eller andre øyestikkere. Byttet er andre, mindre insekter, som fanges i lufta og som oftest fortæres sittende på vegetasjonen. *O. cancellatum* tilhører de mest skye øyestikkerartene våre og er vanskelig å nærme seg.

Paring og egglegging finner sted på

Orthetrum cancellatum-habitat. Finskebukta ved Hanko, Finland.

høysommeren. Hannen griper tak i hunnens nakke, og sammen danner de et eiendommelig flygende "paringshjul" der overføringa av spermier finner sted. Egglegginga skjer ved at hunnen flyr lavt over vannflata og "vasker" eggene av bakkroppsspissen. Hannen vokter på henne og eventuelt forsvaret henne mot andre hanner som måtte forstyrre. Larvene trenger tre år på utviklinga.

Bestandsstatus

O. cancellatum har antakelig aldri vært vanlig i Norge, og bare tre eksemplarer er kjent fra første del av 1900-tallet. Ved Langangsvannet i Arendal ble det i 1997 påvist omkring 10 adulte hanner og mange larver. Hunnene oppholder seg i regelen lengre fra vannet og lever mer skjult. Langangsvannet er en brakkvannssjø som er påvirket bl.a. av landbruk, og dypområdene har ansamling av (giftig) hydrogensulfid, som av og til kommer opp til overflata. Liknende forhold kan en til dels finne f.eks. i indre deler av Iddefjorden.

Den lille bestanden av *O. cancellatum* i Norge fluktuerer antakelig betydelig.

Referanser

Askew, R.R. 1988. The dragonflies of Europe. Harley Books, Colchester.

Dijkstra, K.-D.B og Lewington, R. 2006. Field guide to the dragonflies of Britain and Europe. British wildlife publ., Dorset.

Dolmen, D. 1996. Odonata. Øyestikkere. s. 139-145 i Aagaard, K. & Dolmen, D. (red). Limnofauna norvegica. Katalog over norsk ferskvannsfåuna. Tapir, Trondheim.

Dolmen, D. 1998: *Orthetrum cancellatum* (L.) (Odonata) rediscovered in Norway. Fauna norv. B. 45: 114-115.

Olstad, O. 1922. Bemerkninger om Norges odonater. Nyt. Mag. Naturvidensk. 60: 99-104.

Olsvik, H. og Dolmen, D. 1992. Distribution, habitat, and conservation status of threatened Odonata in Norway. Fauna norv. B 39: 1-21.

Olsvik, H., Kvifte, G. og Dolmen, D. 1990. Utbredelse og vernestatus for øyestikkere på Sør- og Østlandet, med hovedvekt på forurnings- og jordbruksområdene. UNIT Vitenskapsmuseet Rapport Zool. Ser. 1990-3: 1-71.

Sahlén, G. 1985. Sveriges trollsländor (Odonata). Fältbiologerna, Sollentuna.

Sømme, S. 1937. Zoogeographische Studien über norwegische Odonaten. Avh. norske Vidensk.Akad. 12: 1-133 + 23 pl.